

Zdeněk R. Nešpor – Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu (2010)

Andrea Beláňová

Ústav religionistiky, Fakulta filozofická, Masarykova univerzita v Brně, drejka@phil.muni.cz

N EJNOVĚJŠÍ monografie sociologa Zdeňka Nešpora, odborníka v oblasti české religiozity, z velké části staví na autorových dosavadních výzkumech a publikacích. Do jisté míry jde o shrnutí v nich již obsažených informací a dat. Ústřední téma tohoto shrnutí vyjadřuje i podtitul knihy, *Česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Nešporovo dílo nemá vůbec malé ambice. Chce pomoci „české společnosti“ porozumět její vlastní „nedávné ne/náboženské historii i současnosti“ (s. 13). Jejím cílem tedy není podat vyčerpávající výklad a analýzu současné společnosti, ale spíše uzavřít „jednu etapu dlouhotrvajícího výzkumu“. Již zde se tedy nabízí otázka, co a komu chce kniha vlastně nabídnout – a zdá se, že podobná nerozhodnost je příznačná pro celý text.

Není totiž příliš jasné, jakému čtenáři je vlastně publikace určena. Na jedné straně Nešpor vyzdvihuje její oproštění od přílišného množství dat a faktografie, na druhé straně již evidentně počítá s jistou mírou znalostí problematiky. Na to ukazuje například samozřejmě používání sociologické terminologie („neodurkheimovské formy religiozity“ na s. 121), které je jistě určitou „profesionální deformací“, na druhé straně ale znesnadňuje porozumění textu nezavščeným čtenářům, nebo může dokonce vést k mylnému výkladu předkládaných informací (tak například opakovaně přichází řeč na „ideální typ náboženství“, implicitně odkazující k ideálnímu typu Maxe Webera, avšak zde bez jasného vysvětlení, co je takovým spojením míněno, s. 107). Má-li na druhé straně jít o studijní příručku určenou užšímu okruhu čtenářů, pak je na místě se ptát, jestli by nebylo vhodné nahradit stručný a místy povrchní přehled českých dějin podrobnější analýzou a argumentací. V tomto ohledu tak zůstává kniha kdesi na půl cesty: chce být zároveň „vysvětlením“ specifické české situace (s. 13), přitom se však svou formou blíží více normativní učebnici než akademické studii. Na to ukazují také místa naznačující autorovy vlastní postoje, vyjadřující sentiment nad klesající mírou religiozity (s. 190) a povzdechy nad důsledky takového stavu pro českou společnost (např. s. 187). Jistě, o míře angažovanosti společenských věd lze vést dlouhou diskusi. Pokud ale autor chtěl pouze nabídnout vysvětlení a zprostředkovat porozumění ve vztahu k české ne/religiozitě, bylo by na místě upozornit, kde už končí výklad a začíná vlastní hodnocení.

Největší problém knihy však spatřuji jinde. Z úvodní části (asi do s. 36) vyplývá, že Nešpor chce především poukázat na některé mýty a omyly, které jsou s českou ne/religiozitou spojovány (např. „typický český ateismus“), sám se ale dopouští v tomto ohledu zásadního pochybení, když nereflektuje centrální (!) pojmy svého tématu a používá je ve smyslu „jak jim všichni Evropané rozumíme“, což sám jinde kritizuje. Jedná se především o pojmy „náboženství“, „religiozita“ a „víra“. Z mnoha míst tak vyplývá, že autor přesně ví, co ještě náboženství je a co už je ideologie (s. 47), spiritualita (s. 104) nebo tradice. Bohužel tohoto poznání se nedostane čtenáři, který musí spoléhat na své intuitivní porozumění, a to i na místech, kde je „míra religiozity“ naprosto klíčová pro autorovu argumentaci. Nutno říci, že Nešpor to čtenáři nijak neusnadňuje, když nechává četné citace bez komentáře. Signifikantní je to například u jinak okrajové citace z výzkumu sociologa Radka Tichého, ze které vyplývá, že respondenti (tedy Češi, o nichž je celou dobu řeč) vlastně nedělají rozdíl mezi modlitbou, léčitelstvím a spiritismem (s. 132). Pak

tedy tento rozdíl musí mít základ v sociologově teoretickém aparátu a měl by být pro čtenáře dostatečně průhledný. Ten ale bohužel, stejně jako odůvodnění výstavby dotazníků (na nichž Nešpor notně staví), zůstává bez vysvětlení. Čtenář se tedy nedozví, co je vlastně ve společnosti indikátorem „religiozity“ (ať už je to cokoliv) a naopak, může se jen domýšlet, o čem tedy skutečně vypovídá míra návštěvnosti bohoslužeb. Celá autorova argumentace se tak ukazuje být dosti rozmlžená, často jen naznačuje, nedokončuje, něco již přepokládá a místy je tak obecná, že se stává nesrozumitelnou.

Kde je však tento problém naprosto zásadní, je záměr knihy proklamovaný jejím názvem. Tvrdí-li to totiž její titul, že jako český národ jsme Příliš slábi ve víře (parafráze na text Karla Kryla), samotný obsah to vůbec nedokazuje. Naopak Nešpor se zřejmě snaží ukázat, že ač výrazně klesá úloha institucionálních forem náboženství ve společnosti a počet věřících v církvích, spirituální trh a alternativní formy religiozity jsou naopak stále oblíbenější a stávají se součástí mainstreamové kultury. V čem jsme tedy vlastně slabí? Těžko říci, protože stejně jako u výše uvedených pojmů, i kategorie jako „věřící“, „ateisté“ nebo „New Age“ jsou postupně spíše problematizovány (mimo jiné také spoléháním jen na výsledky kvantitativních výzkumů), než vyjasňovány (viz například s. 104–107). Hlavním závěrem knihy (od s. 157) je tedy to, co se dozvídáme už z prvních stran úvodu: lidé hlásící se k římskokatolické církvi je stále méně, a to je smutné.

Přes všechny uvedené nedostatky je však třeba říci, že kniha může být užitečná jako rychlý zdroj kvantitativních dat či informací k určitým historickým etapám (např. komunistická éra je poměrně kvalitně zpracována). Nutně však musí následovat doplnění o další poznatky – kritický přístup k takto vystavěné publikaci je nezbytný.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] NEŠPOR, Z. R. 2010. *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich.